

In memoriam Anouar Abdel Malek (1924-2012)

El sociòleg egipci Anouar Abdel Malek va morir el passat dia 15 de juny de 2012, a l'edat de vuitanta-vuit anys, a París, ciutat on va viure a partir de 1959. El marxisme, el panarabisme i la defensa de la modernització egípcia van ser els elements que van guiar la seva trajectòria personal i científica. El desencís provocat pel règim de Nasser i la crítica consegüent el van portar a l'exili. Aquest posicionament trobà la seva llavor en el mateix bressol familiar. Abdel Malek va néixer al Caire l'any 1924, en el si d'una família estretament vinculada a la reivindicació nacional en contra de la ingerència britànica a Egipte (que va ser un protectorat del 1882 al 1922, any en què es va declarar la independència, tot i que continuà el control britànic al país fins a la revolució de 1952 i la presa de poder per part de Nasser el 1953).

Abdel Malek es va llicenciar en Filosofia l'any 1954 a la universitat caiota Ain Shams, i el 1959 va marxar a París, on es va doctorar en Sociologia a la Universitat de la Sorbona. Pertanyia a una generació de pensadors i professors egipcis que van estudiar a París, defensors de la democratització i la modernització del seu país, però desencantats pel nasserisme, com ara Samir Amin, Ismail Sabri Abadía o Paul Balta, entre d'altres. Va ser justament el seu fort compromís amb Egipte i el combat contra la supremacia occidental en la seva relació amb Orient el que va conferir una forta empremta al seu pensament. De fet, la tasca realitzada per aquest autor egipci va anticipar en quinze anys algunes de les premisses que va fer populars Edwar Said, professor de Harvard, el qual reconeix el seu deute intel·lectual amb Abdel Malek.

En el seu treball —a cavall entre la sociologia i la història—, el sociòleg egipci estableix una relació directa entre el desenvolupament de l'orientalisme europeu del segle XIX i l'imperialisme, relació sobre la qual se sustenta la seva crítica a una perspectiva científica que alimenta la colonització. Ja l'any 1963, publica, a la revista *Diogenès*, «L'orientalisme en crisi», on desvetlla la imatge que les societats occidentals es feien dels pobles que dominaven i com aquestes

nacions havien quedat al marge de la modernitat —és clar, occidental—. I, en sentit invers, el procés de descolonització permet a Abdel Malek de teoritzar, tot i que de manera molt general, sobre el desenvolupament d'una perspectiva analítica sobre les societats «orientals» fetes pels mateixos «orientals».

Ara bé, que l'autor egipci concentrés la seva atenció especialment en la tradició científica europea que analitzava el món àrab dels segles XVIII i XIX s'explica, en part, pel mateix context acadèmic que l'envoltava a la Sorbona i especialment a l'Institut d'Estudis Islàmics (un dels centres més rellevants pel que respecta a l'anàlisi de les societats àrabs). La tradició europea existent llavors tenia una tendència vers l'etnocentrisme, de manera que focalitzava l'anàlisi sobre el passat de les societats i les cultures àrabs, i especialment pel que es referia a la llengua i la religió. La conseqüència d'aquesta perspectiva era l'essencialització dels pobles analitzats. Enfront d'aquest context acadèmic, Abdel Malek, quan va arribar a la Sorbona, va decidir dur a terme una tesi sobre la història moderna d'Egipte, però ho va fer amb un director extern a l'Institut d'Estudis Islàmics. La seva relació amb aquest centre va ser ambivalent, és a dir, tot i que rebutjava d'inscriure la tesi en el seu si, mantenia el contacte acadèmic amb diversos dels membres que en formaven part. Aquest intel·lectual egipci duia a terme una crítica frontal a l'orientalisme científic predominant i conclouia manifestant la necessitat d'introduir també intel·lectuals nadius en la creació del coneixement.

Malgrat que aquesta tradició científica anava quedant progressivament obsoleta per la complexitat i la rapidesa dels canvis que tenien lloc al món àrab, l'Institut d'Estudis Islàmics continuava tenint una centralitat institucional formal a l'escenari francès fins l'any 1968, en què es van crear més departaments d'àrab, i amb una estructura interdisciplinària a diverses facultats franceses. Anouar Abel Malek, en el transcurs d'aquesta polèmica en la qual participava activament, va esdevenir investigador i professor del CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) i va arribar a ser subdirector de recerca del 1970 fins al 1978, amb la qual cosa encapçalà a França un nova perspectiva d'anàlisi científica.

En aquest sentit, la trajectòria d'Abdel Malek no se circumscriu només a l'àmbit francès, sinó que també rep un reconeixement internacional progressiu. Va liderar projectes a UN University durant deu anys (1978-1986) i va ser també professor de Sociologia i Ciències Polítiques a la Facultat de Relacions Internacionals a Rizzo University, al Japó, així com consultor d'Assumptes Asiàtics al Centre Nacional d'Estudis de l'Orient Mitjà, al Caire. Va ser professor visitant en nombroses universitats estrangeres, fins i tot àrabs, i membre de diverses organitzacions científiques del món àrab i internacionals, d'entre les quals destaquem la vicepresidència que ocupà a la ISA entre el 1974 i el 1978, amb Bottomore al capdavant. Entre els diversos premis rebuts, volem subratllar el Premi Nacional de les Ciències Socials, la distinció científica més rellevant d'Egipte, que li va ser concedit l'any 1996.

En definitiva, Abdel-Malek va ser un intel·lectual profundament compromès amb el seu país, malgrat que el va haver d'abandonar durant uns quants

anys. De fet, el 1940 participà activament en el moviment nacional democràtic que conculgué amb la revolució de 1952 i la presa de poder de Nasser. El seu exili s'explica pel posicionament crític adoptat en relació amb l'estil de govern de Nasser, que va permetre la ingerència de les forces armades en diverses esferes de decisió egípcia —tal com analitza a la seva obra *Egipte: societat militar*—. En l'actualitat, Egipte ha tornat a ser testimoni de les primaveres àrabs, que pretenen recollir el malestar d'una població civil que es revolta contra el poder dictatorial i el poder militar.

Al llarg de les dècades de 1960 i 1970, va esdevenir un dels intel·lectuals crítics més rellevants del desenvolupament del món àrab. El seu contacte i la feina realitzada amb altres autors el van portar a interessar-se també per l'anàlisi d'altres societats en la seva relació amb Occident; per exemple: trobem el treball conjunt dut a terme durant la dècada de 1980 amb Syed Hussein Alatas (indonesi) sobre la sociologia de la religió i, especialment, sobre les societats musulmanes. Recentment, també es va interessar per la Xina i el ressorgiment d'aquest país a escala mundial. En la seva llarga trajectòria acadèmica, va compartir debats amb autors com ara Emmanuel Wallerstein, Samir Amin, Giovanni Arrighi o Andre Gunder Frank, entre d'altres. Finalment, Anouar Abdel Malek va viure a cavall entre el seu estimat país natal, Egipte —centre del seu treball intel·lectual i del seu compromís polític—, i el país d'acollida, França —que emmarca el seu treball en un punyent debat científic sobre la modernitat i sobre la construcció científica del coneixement.

Lena de Botton Fernández
Universitat de Barcelona
lenadebotton@ub.edu

Referències bibliogràfiques

- ABDEL-MALEK, A. (1963). «L'orientalisme en crise». *Diogenes*, 44, 109-41.
- (1968). *Egypt: military society. The army regime, the left, and social change under Nasser*. Random House.
- (2000). «The Civilizational Orientation in the Making of the New World». *Journal of World-Systems Research*, 6 (3), tardor-hivern, 564-579. Número especial: «Festschrift for Immanuel Wallerstein» [en línia] (2a part), <jwsr.ucr.edu>.

